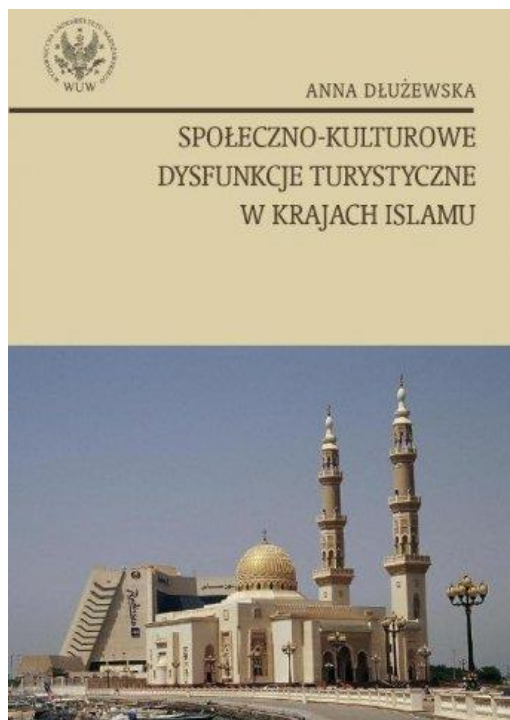

Recenzja:

Agnieszka Matusiak

Spółeczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w krajach islamu**Spółeczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w krajach islamu****ISBN:** 978-83-235-0455-9**Autor:** Anna Dłużewska**Oprawa:** miękka**Ilość stron:** 294**Rok wydania:** 2009**Wydawnictwo:** Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego**Format:** 16.5x23.5cm

W ostatnich dwóch dekadach w Europie wyraźnie wzrasta liczba muzułmanów, zwiększa się także odsetek turystów wybierających destynację, w których islam jest religią dominującą lub znaczącą. Sprzyja to coraz częstszym kontaktom mieszkańców krajów świata zachodniego ze światem muzułmańskim.

Liczne podróże do krajów islamu oraz dotychczasowe obserwacje i badania skłoniły mnie

do lektury książki Anny Dłużewskiej pt. *Spółeczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w krajach islamu*.

Autorka w dziewięciu rozdziałach prezentuje problemy kulturowe związane z turystyką w wybranych krajach muzułmańskich: Turcji, Malezji, Kenii, Dubajju i Tunezji. Jak pisze we wstępie, celem jej pracy jest wytypowanie czynników generujących społeczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne w obszarach recepcyjnych oraz określenie ich roli w procesie dysfunkcyjnym. Jako miejsce prowadzenia badań obrała kraje muzułmańskie, ze względu na ich podatność dysfunkcyjną, wynikającą z tej religii. Podjęła się również wytypowania czynników, jak to określa: „o znaczącym potencjale dysfunkcyjnym”, które mogą wystąpić lub występować w innych krajach islamu.

W pierwszej części, która stanowi wprowadzenie do całej pozycji, czytelnik zapoznaje się z perspektywą, z jakiej A. Dłużewska prowadziła badania. Wyjaśnienia dotyczące pojęcia geografii turystyki oraz umocowania tej dyscypliny wśród innych dziedzin nauki rozpoczynają całość rozważań. Autorka odnosi się także do badań nad społecznymi skutkami ruchu turystycznego, a także wstępnie do problematyki funkcji i dysfunkcji turystycznych, jako nierozdzielnie związanych z rozwojem turystyki. W tej ostatniej kwestii zwraca uwagę na potrzebę uwzględniania w badaniach innych kategorii związanych z dynamicznym rozkwitem ruchu turystycznego, a które wpływają na powstawanie dysfunkcji turystycznych, takich jak: typ kultury, typ religii, typ recepcji religijnej, typ polityki wewnętrznej i zewnętrznej, kreowanie wizerunku kraju, poziom dochodu, dystrybucja dochodu. A. Dłużewska podkreśla, że są to pierwsze badania podejmujące tę problematykę w skali globalnej, co może pozwolić na prognozowanie dysfunkcji w obszarach rozwiniętych turystycznie i w tych, w których ruch turystyczny dopiero się rozwija.

Rozdział drugi dotyczy wybranych uwarunkowań wpływu religii na rozwój turystyki. Autorka przyjęła za M. Eliade, że religię należy uznać za najważniejszy element wszystkich

kultur, a zatem w prowadzonych badaniach to ona stanowiła główny czynnik, który zdecydował o wyborze obszaru badań. W kolejnych siedmiu podrozdziałach A. Dłużewska analizuje wybrane aspekty relacji religii i turystyki oraz kultury. Jednakże, po przeczytaniu tej części książki, czytelnik może – moim zdaniem – odczuwać niedosyt, ze względu na mało obszerne omówienie wielu tematów. Kiedy autorka pisze o obiektach sakralnych jako walorach turystycznych, wspomina też o innych religiach oraz o kategoriach, przesłankach, przyczynach tejże atrakcyjności, ale podobnie jak w części dotyczącej stereotypów i wyobrażeń na temat religii, jest to ujęcie zbyt wąskie. Bardzo krótkie są również kolejne podrozdziały dotyczące koncepcji kontaktu kulturowego oraz relacji „swój-obcy”, religii jako składowej „konfiguracji wzorów kulturowych” oraz kontekstu zamachów terrorystycznych w rozwoju turystyki, przy czym w każdej części autorka odnosi się również do innych religii-buddyzmu, hinduizmu i judaizmu oraz chrześcijaństwa. Rozdział zamyka część dotycząca głównego obszaru badawczego, czyli podatności na dysfunkcje turystyczne o charakterze społeczno-kulturowym, a związane z typem religii zbiorowości przyjmującej. Badaczka wyjaśnia również, co zdecydowało o tym, że wybrała islam jako religię, która w największym stopniu decyduje o podatności na społeczno-kulturowe dysfunkcje turystyczne.

Rozdział trzeci to analiza dotychczasowego stanu badań. Autorka odwołuje się do pojęcia turystyki zrównoważonej, przywołując liczne grono badaczy zajmujących się tą tematyką. Konkludując w pierwszym podrozdziale zaznacza, że w dotychczasowych badaniach społeczno-kulturowych skutków turystyki, nie zawsze uwzględniano aspekty zróżnicowania geograficznego poszczególnych obszarów oraz że nie wystarczająca jest liczba badań porównawczych dotyczących różnych regionów na świecie. W kolejnej części A. Dłużewska wskazuje model teoretyczny, na którym oparła się w pracy badawczej. Koncepcja turystyki jako spotkania kultur stała się podstawą rozlicznych badań geografów zajmujących się społecznymi skutkami turystyki w środowiskach m.in. anglosaskich naukowców. Na grunt polskiej nauki zaszczerpił ją oczywiście K. Przeclawski, do którego prac i badań autorka również się odwołuje. Badaczka odnosi się także do publikacji innych naukowców (m.in. geografów G. Shawa i A.M. Williama i ich koncepcji samozniszczenia rozwoju turystyki, A.R. Graefe’go i J.J. Vaske – zajmujących się funkcjami i dysfunkcjami turystyki w przebiegu procesu doświadczania turystycznego), a na koniec podrozdziału wskazuje na rozlicznych badaczy zajmujących się różnymi aspektami interesującego ją zjawiska.

Ostatni, najdłuższy podrozdział, dotyczy turystyki w krajach islamu i badań nad społeczno-kulturowymi dysfunkcjami turystycznymi. Autorka szeroko analizując namysł badaczy nad czynnikami wywołującymi proces dysfunkcyjny, zwraca uwagę na liczne elementy wspólne w opracowaniach dotyczących krajów islamu, konkluduje jednak, że brak jest analiz porównawczych, a zatem to stanowi szczególnie interesujące wyzwanie.

Rozdział czwarty zawiera natomiast opis metodologii badań. Tutaj, po raz kolejny, zwraca uwagę jednak fakt, że książka ta nie posiada tradycyjnych przypisów. Nazwiska autorów, na których badaczka się powołuje, podawane są zgodnie z zapisem harwardzkim, nie ma jednak podanych numerów stron, nawet przy cytatach. A zatem jeżeli czytelnik chciałby odnaleźć dany fragment musi przeszukać całą przywoływaną publikację. W bardzo obszernej bibliografii znajdującej się na końcu książki jedynie w niektórych pozycjach wskazane są konkretne numery stron publikacji, z których autorka korzystała.

W badaniach A. Dłużewska stosuje metodę szkoły chicagowskiej, z której korzystają zarówno geografowie turystyki, socjologowie oraz antropolodzy kulturowi. Model teoretyczny zostaje przywołany już w pierwszej części publikacji i jest to koncepcja turystyki jako spotkania kultur E. Willemsa (1970) uzupełniona o autorski schemat zależności „turystyki a funkcji i dysfunkcji turystycznych”. Procedury i techniki badawcze zostały szczegółowo opisane w kolejnym podrozdziale tej części. Badania terenowe przeprowadzono w latach

2002-2006 w pięciu krajach, które uznała autorka za najbardziej reprezentatywne dla regionów, w których występuje islam. W sumie badaczka zgromadziła 708 wywiadów pogłębionych, a wyniki przyporządkowała do autorskiego schematu. Wnioski dla badanych obszarów wyprowadziła po dokonaniu analizy nomotetycznej. Kolejnym etapem prac było wytypowanie czynników o znaczącym potencjale dysfunkcyjnym, które mogą wystąpić również w innych krajach islamu, a zatem wyciągnięcie wniosków o ogólnym charakterze i przygotowanie teorii jako zwieńczenia wszystkich etapów badań.

Rozdział piąty przedstawia wielokrotnie wspomnianą wcześniej autorską koncepcję schematu zależności: „turystyka a funkcje i dysfunkcje turystyczne”, opracowaną na podstawie prac E. Willemsa, K. Przeclawskiego oraz E. Cohena.

Kolejna część książki dotyczy obszaru badań. W szóstym rozdziale A. Dłużewska wyjaśnia kryteria wyboru konkretnych krajów oraz przyjętą procedurę i jej etapy (bogato zilustrowane). W ostatnim podrozdziale przedstawia wybrane do badania obszary w pięciu krajach wytypowanych we wcześniejszym fazach.

Rozdział siódmy jest najbardziej rozbudowany i zarazem najdłuższy, objętościowo stanowi jedną trzecią publikacji. Stanowi on analizę wyników badań w zakresie uwarunkowań społeczno-kulturowych dysfunkcji turystycznych. Wpierw autorka publikacji przedstawia wyniki dotyczące zbiorowości przyjmującej: typ kultury, religii (islam sunnicki i islam Hadhari w Malezji opierający się na doktrynie sunnickiej), recepcji religijnej, polityki i gospodarki zbiorowości wobec społeczno-kulturowych dysfunkcji turystycznych. Podsumowując każdą z części wskazuje na pozytywną weryfikację postawionych założeń, przy czym za najważniejsze czynniki uznaje typ kultury i religii. Kolejny fragment tego rozdziału to dalsze analizy wyników w odniesieniu do typów walorów turystycznych poszczególnych krajów i wpływu ich lokalizacji na proces dysfunkcyjny. A. Dłużewska przygląda się także typowi kultury, polityki i gospodarki społeczności wysyłającej, a zatem temu kto i w jakim celu odwiedza objęte badaniami kraje, odnosząc także wyniki do cohenowskiej typologii. W ostatniej części tego rozdziału zajmuje się m.in. określeniem, które typy turystyki mają najmniejszy i największy potencjał dysfunkcyjny (zweryfikowana zostaje hipoteza, że to turystyka krajoznawcza, szczególnie wtórna jest bardziej dysfunkcyjna od turystyki wypoczynkowej).

Przedostatnia część publikacji to analiza wyników badań w kontekście typu zetknięcia turysty i społeczności przyjmującej. Autorka zaznacza, że typ zetknięcia, który prowadzi do społeczno-kulturowych dysfunkcji warunkowany jest występowaniem co najmniej jednego lub więcej spośród efektów: *demonstracji, niedopuszczenia i łamania norm kulturowych*. We wnioskach zamykających ten rozdział jako najsilniej występujące zostały wskazane efekty łamania norm kulturowych i demonstracji.

Całość publikacji zamyka fragment dotyczący perspektyw rozwoju turystyki zrównoważonej w krajach islamu, a także bogata w literaturę anglojęzyczną składająca się z blisko 460 pozycji bibliografia. Autorka umieściła jako załącznik kwestionariusze wykorzystane w prowadzonych badaniach.

Ostatnie dwa rozdziały stanowiły dla mnie najbardziej interesującą część całej publikacji. Widać w nich rygor badawczy oraz konsekwencję w prowadzonych analizach.

Znaczące jest także opracowanie autorskiego schematu „turystyka a funkcje i dysfunkcje turystyczne”, który może zostać wykorzystany w innych badaniach dotyczących tej problematyki (jest uniwersalny i uwzględnia zdaniem autorki wszystkie kategorie decydujące o powstawaniu funkcji i dysfunkcji turystycznych na współczesnym etapie rozwoju turystyki (rozdział 5), a który autorka poddała weryfikacji w odniesieniu do społeczno-kulturowych dysfunkcji turystycznych w zbiorowości przyjmującej).

Publikację tę warto polecić jako cenne źródło wiedzy oraz odniesień osobom zajmującym się turystyką do krajów islamu: pilotom, przewodnikom, organizatorom wyjazdów, ale także badaczom interesującym się tą problematyką na niwie naukowej.